Skolverket

Kommentar till ämnesplanen i modersmål för anpassad utbildning på gymnasial nivå

Om ämnet

Ämnesplanen i modersmål utgår från synsättet att kunskaper i modersmålet är en tillgång för såväl individen som skolan och samhället. Att bibehålla och utveckla modersmålet är en mänsklig rättighet för individen. Förtrogenhet med modersmålet bidrar till elevernas flerspråkighet och kunskaper i modersmålet kan förbättra elevernas förutsättningar för framgång i skolan.

Denna kommentar gäller ämnesplanen i ämnet modersmål. För modersmål som nationella minoritetsspråk finns särskilda ämnesplaner och ämneskommentarer.

Syfte

Ämnets syfte gäller för båda nivåerna i ämnet och ska genomsyra planeringen och genomförandet av undervisningen. Syftet beskriver de övergripande målsättningar som gäller för det aktuella ämnet. Syftestexten avslutas med tre mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

I ämnets syfte framgår att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla sina kunskaper i och om sitt modersmål och dessutom om kulturen och samhället i de områden där modersmålet talas. Den kulturella identiteten hos de elever som läser modersmål är ofta flerdimensionell och präglad av tillhörighet till flera kulturer. I ämnet modersmål får eleverna möjlighet att utveckla en flerkulturell identitet på sina egna villkor. Det innebär att det är en identitet som de själva har definierat och har möjlighet att reflektera över. Kunskaper om språk, kulturer och samhällen kan utgöra en kunskapslänk mellan generationer, och ge eleverna större möjlighet att reflektera över sin egen livssituation och utveckla en interkulturell kompetens. Interkulturell kompetens innebär att känna till och kunna använda de kulturella koder, normer och det språkbruk som behövs för att kunna kommunicera i olika situationer.

Centralt innehåll

Nedan följer kommentarer till det centrala innehållet för de två nivåerna i ämnet modersmål. Kommentarerna till det centrala innehållet är utformade för att stödja lärare att tolka ämnesplanens formuleringar. Nivåerna kommenteras var för sig

under sju olika rubriker. I kommentarerna förtydligas innehållet där det finns behov av att klargöra begrepp eller formuleringar. Kommentarerna beskriver även i korthet progressionen mellan nivåerna, med fokus på hur innehållet utvecklas snarare än på detaljerade skillnader. Formuleringar som är hämtade direkt från det centrala innehållet är genomgående kursiverade i texten.

Det centrala innehållet i respektive nivå anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. De olika delarna av det centrala innehållet kan, med utgångspunkt i vad läraren bedömer mest lämpligt, kombineras med varandra för att uppnå syftet med undervisningen för den aktuella elevgruppen.

I det centrala innehållet förekommer uttrycket *till exempel*. De exempel som ges är valda för att ge en anvisning om innehållets svårighetsgrad, omfattning eller avgränsning. Exemplen är inte obligatoriska att behandla i undervisningen, utan kan ersättas av annat likvärdigt innehåll. De exempel som återfinns i denna ämneskommentar har samma syfte som exemplen i ämnesplanen. I det centrala innehållet förekommer också uttrycket *däribland*. Det mer detaljerade innehåll som nämns är då obligatoriskt att behandla i undervisningen.

Nivå 1

Muntlig framställning

Det centrala innehåll som behandlar muntlig framställning på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Muntlig framställning med anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.*

I undervisningen ska eleverna få träna på och genomföra *muntliga framställningar*. Genom att eleverna får möjlighet att använda språket i allt fler sammanhang och samtalssituationer kan de vidga sitt ordförråd och sin förmåga att variera språket. Målgruppen för en *muntlig framställning* kan vara liten, kanske några klasskamrater eller andra elever som talar språket, men den kan också vara en större grupp. Undervisningen ska dessutom behandla hur framställningen kan anpassas efter *syfte, mottagare och sammanhang.* Det kan till exempel inbegripa reflektioner om vad målgruppen kan sedan tidigare och hur eleverna kan nå fram till den aktuella gruppen på bästa sätt. Exempel på *muntliga framställningar* är såväl diskussioner och samtal i olika sammanhang som olika typer av presentationer.

Skriftlig framställning

Det centrala innehållet som behandlar skriftlig framställning på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Skriftlig framställning av enkla texter med anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.*

Förmågan att kunna anpassa språk och framförande efter *syfte, mottagare och sammanhang* i skrift är en central del av en fungerande kommunikation. Undervisningen kan exempelvis behandla hur man kan strukturera sina texter och välja ett språkbruk som är ändamålsenligt för den specifika texten och kommunikationssituationen.

Elever som läser modersmål är en heterogen grupp och elevernas kunskaper i modersmålet kan variera. Undervisningen i skriftlig framställning kan därför se olika ut beroende på språk och elevernas kunskaper i det. Till exempel kan undervisningen i att skriva behöva större utrymme när det gäller modersmål som inte använder latinska bokstäver. Det är också viktigt att undervisningen anpassas efter elever som har ett modersmål där skriftspråkskulturen inte är lika framträdande.

Flerspråkighet

Det centrala innehåll som behandlar flerspråkighet på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Språkinlärarstrategier samt strategier för att göra sig förstådd och få fram sitt budskap.*

Undervisningen ska bidra till att stärka elevernas flerspråkighet. Det innebär att eleverna ska kunna använda både modersmålet, svenska och andra språk de kan när de kommunicerar med andra, beroende på vilken situation de befinner sig i. Detta är en förmåga som gör det möjligt att röra sig mellan olika sociala och kulturella sammanhang.

Strategier för *språkinlärning* och *för att göra sig förstådd och få fram sitt budskap* kan exempelvis handla om att kunna dela upp ord för att undersöka deras betydelse. Det kan också handla om att lära sig att lägga märke till hur olika ord, uttryck och sätt att uttrycka sig fungerar i olika kommunikationssituationer.

Inom språkdidaktik används begreppet *strategi* för att beskriva de tillvägagångssätt som människor använder för att lyckas i sin kommunikation och språkutveckling. Elevernas olika strategier kan vara medvetna eller omedvetna och mer eller mindre effektiva och ändamålsenliga. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att bli medvetna om sina egna och andras strategier för att lära sig språk samt få stöd i att hitta effektiva strategier, både för att kommunicera och för att utveckla språkkunskaper.

Språk och språkanvändning

Det centrala innehåll som behandlar språkets funktion på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Modersmålets ordförråd och uppbyggnad, däribland i elevnära texter. Jämförelse med andra språk som eleven kan, däribland svenska.*

Att utveckla *ordförrådet* är av stor vikt för elevernas språkutveckling. Språkets ordförråd och struktur utvecklas när eleverna får möta elevnära texter men även

lite mer utmanande uppgifter där undervisningen ger dem stöd både vad gäller det nya innehållet och språket som behövs för lärandet.

I undervisningen ska modersmålets uppbyggnad jämföras med svenska och andra språk som eleverna kan. Sådana jämförelser kan utveckla elevernas förståelse av språkens uppbyggnad.

Skönlitteratur och sakprosa

Det centrala innehållet som behandlar skönlitteratur och sakprosa på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Läsning av och samtal om olika typer av texter, valda utifrån elevernas intressen och studieinriktning. Reflektion över texternas innehåll.*

Undervisningen bör ge eleverna möjlighet att ofta och regelbundet läsa och samtala *om olika typer av texter.* På så sätt kan undervisningen stimulera elevernas läsintresse och ge dem möjlighet att vidga sina perspektiv. I undervisningen kan olika lässtrategier behandlas, som eleverna kan använda för att utveckla sin förmåga att förstå innehåll i olika typer av texter. Dessa strategier handlar om läsrelaterade aktiviteter, både muntliga och skriftliga, som genomförs före, under och efter läsning. Här avses ett gemensamt arbete under lärares ledning som bland annat syftar till att tillvarata elevernas förkunskaper, väcka lust och intresse för den aktuella texten samt till att ge förbättrade förutsättningar för eleverna att både förstå textens innehåll och utveckla sitt modersmål. Här kan även texter som anknyter till de gymnasieprogram, eller motsvarande, som eleverna läser med fördel väljas.

Begreppet *texter* innefattar både skriftliga och muntliga texter. Det finns språk som inte har en utpräglad skriftspråkskultur eller som saknar särskild barn- och ungdomslitteratur. I dessa fall är det extra viktigt att lyfta fram den muntliga traditionen. Den kan finnas i form av till exempel berättelser, sånger och dramatiseringar.

Den muntliga traditionen är en del av det kulturella arvet som kan föras vidare till nya generationer med hjälp av både skolan och familjen. Den är tillsammans med den skrivna litteraturen en viktig kunskapskälla för eleverna och mötet med den bidrar till att göra dem delaktiga i en litterär tradition.

Informationssökning och kritisk granskning

Det centrala innehåll som behandlar informationssökning på nivå 1 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Informationssökning och värdering av information från olika typer av texter.*

Eleverna ska i undervisningen få träna på att söka och värdera information från olika texter. På så vis får eleverna lära sig vilken information de kan använda i olika sammanhang.

Språk, kultur och samhälle

Det centrala innehåll som behandlar språk, kultur och samhälle på nivå 1 är formulerat i tre innehållspunkter.

- *Samhällsförhållanden och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas.*
- *Estetiska uttryck i områden där modersmålet talas, till exempel bilder och musik.*
- *Reflektion över samhällsförhållanden och kultur i områden där modersmålet talas.*

I innehållet som gäller språk, kultur och samhälle används uttrycket *samhällsförhållanden och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas* då det kan vara problematiskt att likställa ett språkområde med en specifik kultur. Vissa språk används i flera länder och det behöver eleverna uppmärksammas på. I undervisningen är det lämpligt att läraren utgår från elevgruppens sammansättning och bakgrund vid val av fokusområde. Vilka samhällsförhållanden och kulturella företeelser som tas upp kan därmed skilja sig åt mellan olika undervisningsgrupper. Eleverna ska även ges tillfällen att reflektera *över samhällsförhållanden och kultur i områden där modersmålet talas*. Dessa två innehållspunkter kan med fördel kombineras, förslagsvis även med innehållspunkterna som gäller muntlig och skriftlig framställning.

Undervisningen ska även behandla *estetiska uttryck i områden där modersmålet talas*. I innehållspunkten ges bilder och musik som två exempel på uttrycksformer, men de är valfria att behandla. Här finns stora möjligheter för lärare att, tillsammans med sina elever, välja vad som ska studeras, med utgångspunkt i de specifika språkområdena och elevernas intressen.

Nivå 2

Muntlig framställning

Det centrala innehåll som behandlar muntlig framställning på nivå 2 är formulerat i en innehållspunkt i ämnesplanen.

- *Muntlig framställning i och inför grupp med anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.*

Innehållet i denna punkt är tänkt att ge eleverna tillfälle att fortsätta träna på det som de lärde sig på nivå 1, men ger också möjlighet till breddning genom fler sammanhang.

Skriftlig framställning

Det centrala innehåll som behandlar skriftlig framställning på nivå 2 är formulerat i två innehållspunkter.

- *Skriftlig framställning med anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.*
- *Struktur och språkliga drag i olika typer av texter. Normer för språkriktighet och vilka språkliga egenskaper som gör att en text fungerar väl i sitt sammanhang.*

Innehållet som gäller *skriftlig framställning* på nivå 2 är en progression från nivå 1 genom att den skriftliga framställningen nu inte enbart avser enkla texter. Genom att arbeta med varierande texttyper får eleverna möjlighet att fördjupa sin förståelse av hur texter är uppbyggda. I nivå 2 ingår även undervisning om *struktur och språkliga drag i olika typer av texter*. Sådana drag kan till exempel vara återkommande fraser eller typiska formuleringar för texttypen. Begreppet *texter* innefattar här en bredd av texter och kan inkludera till exempel lärarens muntliga berättande, sångtexter, teater och medieproduktioner. Vilka typer av texter som finns att tillgå varierar beroende på språk.

I innehållet ingår även *normer för språkriktighet* och *språkliga egenskaper som gör att en text fungerar väl i sitt sammanhang*. Elever som läser modersmål är en heterogen grupp och elevernas kunskaper i modersmålet kan variera. Undervisningen i skriftlig framställning kan därför se olika ut beroende på språk och elevernas kunskaper i det. Till exempel kan undervisningen i att skriva behöva större utrymme när det gäller modersmål som inte använder latinska bokstäver. Det är också viktigt att undervisningen anpassas efter elever som har ett modersmål där skriftspråkskulturen inte är lika framträdande.

Flerspråkighet

Det centrala innehåll som behandlar flerspråkighet på nivå 2 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Språkinlärarstrategier samt strategier för att göra sig förstådd och få fram sitt budskap. Reflektion över den egna språkinlärningen.*

Innehållspunkten är till stor del en upprepning av innehållspunkten i nivå 1, och kommenteras på nivå 1 i denna ämneskommentar. I nivå 2 ligger progressionen i att eleverna ska få reflektera över sin egen språkinlärning. Tanken är att det ska bidra till att eleverna får fler verktyg att använda i sin språkinlärning.

Språk och språkanvändning

Det centrala innehåll som behandlar språkets funktion på nivå 2 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Modersmålets ord- och begreppsförråd, däribland i skönlitterära texter och sakprosatexter som eleven möter.*

Innehållspunkten i nivå 2 är något mer abstrakt än i nivå 1, dels genom att *begrepp* introduceras, dels genom förflyttning från ord i elevnära texter till ord och begrepp i skönlitterära texter och sakprosa. Det innebär även en större bredd av ord och begrepp.

Sakprosa och skönlitteratur

Det centrala innehåll som behandlar sakprosa och skönlitteratur på nivå 2 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Läsning av och samtal om olika typer av texter, däribland skönlitteratur och sakprosa. Reflektion över texternas innehåll, språk och stil.*

Innehållet är en progression från nivå 1 genom att både *skönlitteratur och sakprosa* är obligatoriskt innehåll. Fortsatt bör eleverna ges möjlighet att ofta och regelbundet läsa *olika typer av texter*, bland annat för att reflektera över texternas *innehåll, språk och stil*. Läsningen kan även ge eleverna möjlighet att reflektera över sina egna och andras erfarenheter och livsvillkor och på så sätt vidga sina perspektiv.

Informationssökning och kritisk granskning

Det centrala innehåll som behandlar informationssökning på nivå 2 är formulerat i en innehållspunkt.

- *Informationssökning och värdering av information från olika typer av texter. Att bedöma informationens trovärdighet och relevans.*

Innehållspunkten är en progression från nivå 1 genom att undervisningen på nivå 2 även ska behandla hur man kan *bedöma informationens trovärdighet och relevans.* Progressionen ligger även i relationen till övrigt centralt innehåll, till exempel i kombination med skriftlig framställning och läsning av sakprosatexter.

Språk, kultur och samhälle

Det centrala innehåll som behandlar kultur och samhälle på nivå 2 är formulerat i fem innehållspunkter.

- *Modersmålets förekomst i världen.*
- *Samhällsförhållanden och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas. Jämförelse med förhållanden och företeelser i Sverige.*
- *Aktuella samhällsfrågor i områden där modersmålet talas.*
- *Estetiska uttryck i områden där modersmålet talas, till exempel bilder, musik, film och arkitektur.*
- *Reflektion över samhällsförhållanden och kultur i områden där modersmålet talas.*

Undervisningen ska behandla *modersmålets förekomst i världen.* Läraren kan översiktligt gå igenom var modersmålet talas i världen, men sedan fördjupa undervisningen om de områden som är aktuella i undervisningsgruppen.

Innehållet om *samhällsförhållanden och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas* är en upprepning från nivå 1 men här finns stora möjligheter för lärare att, tillsammans med sina elever, välja vad som ska studeras, med

utgångspunkt i det specifika språkområdet och elevernas intressen. Innehållet kan således både breddas och fördjupas. Undervisningen om denna innehållspunkt kan med fördel kombineras med innehållspunkten *reflektion över samhällsförhållanden och kultur i områden där modersmålet talas*. På nivå 2 breddas även innehållet till att innefatta en *jämförelse med förhållanden och företeelser i Sverige.* Att jämföra samhällsförhållanden och kulturella företeelser i de områden modersmålet talas med förhållanden och företeelser i Sverige kan ge en bredare förståelse för det kulturella och samhälleliga sammanhang där modersmålet används.

Aktuella samhällsfrågor i områden där modersmålet talas och *estetiska uttryck* ska också behandlas i undervisningen. Även här finns ett stort utrymme för lärare att, tillsammans med sina elever, välja vad som ska studeras.